

Олег Калакура

ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ВИМІР
УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ СПІВПРАЦІ
НА ТЛІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
(ДОСВІД ГАЛИЧИНИ)

У статті розглянуто досягнення і проблеми сучасної українсько-польської співпраці у гуманітарній сфері на прикладі досвіду Галичини. З'ясовано рівень контактів української та польської регіональних цивілізацій у збереженні спільного культурного надбання, розвитку освіти та науки. Висвітлено роль польської етнічної групи Галичини, її громадських представників у культурно-освітньому діалозі, розкрито подальші напрями українсько-польського співробітництва в межах євроатлантичної цивілізації.

Ключові слова: діалог цивілізацій, українсько-польські відносини, Галичина, етнополітика, національно-культурні товариства, євроінтеграція.

Oleg Kalakura. Civilization dimension Ukrainian-Polish cooperation against the backdrop of the European integration process (experience of Galicia). The author discusses the achievements and problems of modern Ukrainian-Polish cooperation in the humanitarian sphere based on the experience of Galicia. It was found the contacts level were Ukrainian and Polish regional civilizations in preserving the common cultural heritage, development of education and science. The

role of the Polish ethnic group of Galicia and its public representatives in the cultural and educational dialogue revealed further areas of humanitarian Ukrainian-Polish cooperation within the Euro-Atlantic civilization.

Key words: *dialogue of civilizations, Ukrainian-Polish relations, Galicia, ethnic policy, ethnic and cultural associations, European integration.*

Сучасна етнополітична наука дедалі частіше розглядає соціогуманітарний розвиток будь-якої нації, у тому числі й української, під цивілізаційним, ціннісним кутом зору. Українці, перебуваючи тривалий час у складі різних державних організмів, контактували з польською, російською, румунською, словацькою, турецькою, угорською, чеською регіональними цивілізаціями, сприяли збагаченню їх духовно-культурного середовища і, відповідно, самі збагачувались у культурному та духовному вимірі. У цьому зв'язку особливої актуальності набувають українсько-польські взаємини, як з погляду міжнаціонального діалогу, так і наукового осмислення.

З відновленням незалежності України і демократизацією Польщі принципово нового характеру і масштабів набули традиції міждержавної співпраці, закладені у ході національно-демократичних революцій 1917–1920 рр., зокрема С. Петлюрою та Й. Пілсудським. Їх активізація і поглиблення посилюється на тлі євроінтеграційних процесів і агресивно-експансіоністської політики путінської Росії. Польща стала реальним промоутером українського євроатлантичного руху, який успішно пройшла сама, виступаючи своєрідним «адвокатом» інтересів України в Європі.

Упродовж останнього 25-річчя Україна та Польща започаткували нову сторінку українсько-польських взаємин, співпраці та партнерства, уклали низку договорів, заклали основи для утвердження рівноправного статусу поляків в Україні й українців у Польщі. Правовим фундаментом порозуміння і співробітництва став «Договір між Україною та Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво», ратифікований в 1992 р., у другій статті якого зазначено, що сторони діють відповідно до міжнародних стандартів захисту національних меншин, визнання їхнього права на збереження етнічної, культурної, мовної

та релігійної самотності [1, с. 613]. У процесі втілення цього Договору та інших угод Польща ініціювала допомогу Україні в реалізації європейської інтеграційної політики, активно підтримала її членство в Раді Європи, сприяла у вступі до Світової організації торгівлі, піддержувала рух до Європейського Союзу та трансатлантичних структур. Усе це відбувалося на тлі подолання стереотипів ворожості, успадкованих від минувшини, утвердження взаємної довіри, підтримки і розширення співпраці сусідніх народів у всіх сферах політичного, економічного, науково-технічного, культурного і гуманітарного співробітництва, активним чинником якого виступає народна дипломатія, насамперед мешканці прикордоння.

Мета нашої статі полягає в тому, щоб проаналізувати вплив українсько-польської співпраці на розвиток освіти та культури Галичини як регіону транскордонної співпраці, регіону, який поряд з іншими західними областями (Закарпатською, Чернівецькою) характеризується як найбільш європеїзований – за історичною традицією, культурно-національним менталітетом, релігійними уподобаннями [2, с. 75]. Галичина – один з унікальних історико-географічних та етнографічних регіонів України, який має тривалу історію співіснування та діалогу українців і поляків у складі Польського Королівства, Речі Посполитої, Австро-Угорщини, Західноукраїнської Народної Республіки, Польської Народної Республіки, УРСР. Історичний досвід Галичини засвідчує спорідненість слов'янських народів, пов'язаних європейською цивілізацією, культурною та духовною близькістю. Українсько-польська гуманітарна співпраця вже набула певного висвітлення у вітчизняній історико-політичній науці [3; 4; 5; 6]. Однак спеціального дослідження щодо участі в ній представників Галичини у контексті діалогу української та польської регіональних цивілізацій, спільного європейського майбутнього ще не створено. Між тим, саме культурно-гуманітарний чинник поряд з геополітичним, територіально-географічним, соціально-економічним найбільш суттєво впливає на українсько-польське цивілізаційне співробітництво.

Як засвідчує соціологія, суспільні настрої сучасних мешканців західноукраїнського регіону більш-менш однакові у ставленні до європейського вибору України. Значна частина населення, насамперед молодь, сприймає себе як частину європейської спільноти.

Узагальнене бачення майбутнього найчастіше виражається формулою: шлях України – європейський, з високими стандартами свободи, захисту соціальних прав [2, с. 209]. На думку більшості галичан, особливо молоді, українська культура, як і польська, тяжіє до європейської культурної традиції.

Гуманітарна співпраця відіграє важливу роль у наближенні українсько-польського макрорегіону до цінностей західної цивілізації. Гуманітарна сфера, завдяки реалізації науково-освітніх заходів і проєктів, творить новий образ «поляка» та «українця» в європейському цивілізаційному просторі, не обтяжений негативізмом минулого. Засвоєнню українськими громадськими інституціями польського досвіду з євроінтеграції та розвитку демократії сприяли проєкти «Польсько-український центр громадської освіти», «Трикутник партнерства», «Достовірність та партнерство – недержавні організації в місцевому суспільстві», «Активізація місцевої громади – розвиток громадянського суспільства в Україні» [7, с. 13].

Гуманітарна складова співробітництва стала наріжним напрямом і ядром українсько-польської співпраці. Стратегічний характер відносин України та Польщі заклав підвалини системної, стійкої та стабільної політики в культурно-гуманітарній сфері. Основними формами українсько-польського співробітництва в культурно-гуманітарному просторі є фестивалі традиційної культури, ярмарки, спортивні заходи, обміни делегаціями, насамперед шкільною та студентською молоддю, театральними колективами, експозиціями музеїв, конференції, наукові семінари, співробітництво вузів, бібліотек, культурно-гуманітарна діяльність громадських організацій, проєкти зі збереження культурної спадщини, дні добросусідства.

На території Галичини діє розгалужена мережа національно-культурних товариств польської етнічної групи в Україні, яка зберегла або відроджує мову, культуру та релігію предків. Вони об'єднані Спілкою поляків України (СПУ, голова С. Шалацький, пізніше С. Костецький) та Федерацією польських організацій в Україні (ФПОУ, голова Е. Хмелева). Активізується діяльність членської організації ФПОУ – Товариства польської культури Львівської землі, яке у 2009 р. мало 21 відділ і об'єднувало близько 12 тис. членів. Загалом, згідно з даними Посольства РП в Україні, найбільша кількість польських організацій була у Львівському

консульському окрузі – 120, другим за чисельністю був Луцький округ – 58, Київський округ – 37 організацій, Одеський – 15, Харківський – близько 10 організацій, разом 240 організацій [8, с. 289]. У 2012 р. СПУ нараховувала 15 тис. членів і мала 107 відділів, ФПОУ об'єднувала 18 тис. осіб і мала 134 відділи, а кількість польських організацій Львівського консульського округу зросла до 137 [5, с. 359]. З початком діяльності єврорегіону «Карпати» поляки Галичини здобули додаткові можливості розширення міжособистісних контактів з поляками Польщі, підтримки польських державних і недержавних установ.

Пріоритетним напрямом діяльності польських культурно-національних товариств стало відродження культурно-освітніх та духовних традицій, вивчення польської мови, налагодження контактів з історичної батьківщиною – Польщею, зміцнення українсько-польських зв'язків у галузі освіти, науки та культури. Зміст, форми і методи їхньої діяльності різноманітні: від поширення відомостей про історію, культуру і мистецтво, зовнішню політику Польщі, збереження пам'яток польської культури, створення територіальних організацій, відділів польської книжки у бібліотеках, польських художніх колективів, співпраці зі ЗМІ у процесі висвітлення польської тематики до заснування шкіл з польською мовою навчання. Польські національно-культурні товариства отримують належну організаційну і частково фінансово-матеріальну підтримку від державних органів влади як України, так і Польщі.

Вагомою складовою українсько-польського гуманітарного співробітництва виступає спільна культурна спадщина як один із дієвих чинників збереження історичної пам'яті і подолання негативних стереотипів. Великий суспільний резонанс викликає проведення таких заходів, як Дні добросусідства на кордоні, Дні української культури в Польщі та Дні польської культури в Україні, які дають можливість на системній основі проводити спільні культурно-мистецькі заходи, конференції з транскордонного співробітництва, впроваджувати молодіжні проекти, екуменічні молитви і панахиди, вшановувати місця пам'яті, а також долати психологічні бар'єри, накопичені упередження. Як відомо, стереотипи, пов'язані з історичним минулим територій порубіжжя, відсутність психологічної готовності частини жителів до співробітництва,

ментальні відмінності тощо негативно впливають на транскордонну співпрацю. Ось чому обмін, контакти, кооперація сприяють взаємопізнанню у галузі культури і є одним з найефективніших засобів формування нового рівня відносин між народами.

Важливою подією в розгортанні українсько-польської культурної співпраці стало закладення фундаменту Польського дому у Львові – Центру польської культури та європейського діалогу. В урочистостях, які пройшли 6 листопада 2015 р., взяли участь численні гості з Польщі та регіонів України: голова Кабінету президента РП А. Квятковський зачитав листа від президента РП А. Дуди, з промовами виступили міністр закордонних справ РП Г. Схетина, речник МЗС України М. Беца, голова Львівської обласної державної адміністрації О. Синютка, львівський міський голова А. Садовий, Голова правління Об'єднання «Польська спільнота» Л. Комоловський, маршалок Підкарпатського воєводства В. Ортиль. Польську громаду України представляли Е. Хмелева, Е. Легович (голова Головного правління Товариства польської культури Львівщини) та професор М. Гжегоцький. Зверталася увага на те, що ця установа стане місцем діалогу та польсько-української співпраці, а також осередком, який пропагуватиме європейські цінності [9].

Культурні контакти, освітні, наукові ініціативи, які в українсько-польській комунікації вирізняються дедалі більшою інтенсивністю, покликані гармонізувати відносини між окремими громадянами, громадами, містами, органами місцевої влади, етнічними групами та знівелювати традиційну бар'єрність кордону. Українсько-польська співпраця в гуманітарній сфері справляє позитивний вплив на зміцнення відносин між регіонами, виступає «інструментом миру», чинником, який врівноважує соціокультурні відмінності, впроваджує толерантність, сприяє запобіганню конфліктів. Спільні культурні заходи дозволяють громадянам України глибше усвідомлювати свою історичну укоріненість і належність до європейської цивілізації. Соціологічні дослідження засвідчують постійне зростання кількості тих українців, які ідентифікують себе як європейці, прагнуть євроінтеграції [10].

У цій царині немає вагомих, великих проектів, таких як участь України у Програмі ЄС – Східного Партнерства «Культура і креативність» («Креативна Європа»), який запрацював з 1 січня

2016 р., і нібито «дрібних», наприклад, дослідницького проекту «Зникаюча краса. Архітектурна деталь у пам'ятках польсько-українського прикордоння». Всі культурницькі ініціативи, проекти, важливі для розвитку культури. Завдяки участі України у «Креативній Європі» український сектор культури здобув шанс приєднатися до цього європейського ринку. Так, Комісар ЄС з питань освіти, культури, молоді та спорту Т. Наврачич вважає, що українські літературні твори зможуть бути перекладені на європейські мови, а це відкриє додаткові можливості для української культурної та креативної індустрії показати себе в Європі [11]. У процесі реалізації проекту «Зникаюча краса», огляду українсько-польського прикордоння було відібрано найбільш унікальні пам'ятки архітектури, після чого Україна та Польща зі спільною заявою звернулися до міжнародної організації ЮНЕСКО, щоб занести до списку Всесвітньої спадщини 16 дерев'яних церков XVI–XIX століть [12]. Таким чином, у 2013 р. дерев'яні церкви Карпатського регіону на території Польщі і України були занесені до об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Активно ведеться співпраця Галичини і регіонів Польщі з обміну театральними колективами, експозиціями музеїв, бібліотек. Став доброю традицією театральний фестиваль «Золотий Лев», що кожні два роки проводиться у Львові. Польські театральні колективи поряд з колективами інших європейських країн є постійними та активними учасниками цього театрального дійства [6, с. 28]. На підтримку культурного співробітництва спрямований проект «Створення мультимедійного музею культурної спадщини Карпатського єврорегіону», першим результатом якого стало налагодження співпраці між Львівським музеєм етнографії та художнього ремесла і Національним музеєм Перемишлянщини, а також проведення спільних наукових сесій і відповідних спільних виставок. Подібні спільні українсько-польські проекти покликані не тільки зберегти та популяризувати культурну спадщину, але й вивести українсько-польську співпрацю в гуманітарній сфері на більш прагматичний та якісний рівень.

В умовах незалежності України помітно активізувалася діяльність польських громадських товариств і організацій щодо задоволення запитів представників полонії у вивченні рідної мови, натомість

складнішим виявилось надання освітніх послуг через загальноосвітні школи. Помітно збільшилася, порівняно з ситуацією в УРСР, кількість дітей, які навчаються польською мовою у державних навчальних закладах. Нині замість 2 польських шкіл, які були у Львові в радянські часи (№10 та №24), тепер їх 5, що функціонують в Івано-Франківській, Львівській і Хмельницькій областях. Рідною польською мовою в 2010/11 навч. р. навчалося 1357 учнів, з них опанували польську мову як предмет 8338 учнів і ще 3516 вивчали її факультативно або в гуртках.

У контексті діалогу культур і будівництва спільного європейського майбутнього українсько-польське співробітництво у сфері освіти і науки відіграє непересічну роль. Особливе значення має інтеграція української освіти в європейський простір, яка відбувається шляхом адаптації навчальних планів і програм, дедалі ширшого навчання молоді за кордоном, обміну студентами, двосторонньої співпраці університетів, участі у спільних наукових проектах. Прикладом нової якості співпраці двох сусідніх народів у гуманітарній сфері є навчання українців у вищих навчальних закладах Польщі, а поляків – в Україні, що є характерним для освітньої кооперації європейських країн. У 2011/12 навч. р. у Польщі навчався 6321 український студент, у 2012/13 – 9620. Програми та стипендії дають унікальну можливість налагодження молодими українськими науковцями безпосередніх зв'язків з представниками західного академічного середовища, ознайомлення з принципами європейської освіти, засвоєння нових підходів до організації навчального процесу. Стратегічне значення для України і Польщі має співпраця українських і польських університетів. Щоб посісти своє вагоме місце у просторі європейської цивілізації та пам'яті, вищі Галичини, як і країни загалом, покликані здійснювати спільну взаємовигідну гуманітарну співпрацю, побудовану на постійному і безперешкодному міжособистісному спілкуванні, науковому дискурсі.

Вищі та школи українсько-польського порубіжжя активно залучаються до участі у спільних проектах та програмах. Серед таких проектів ефективними є «Програма шкільних обмінів для українських та польських шкіл», «Обмін шкільних європейський клубів між Польщею та Україною», «Програма Study Tours to Poland». Мобільності студентів та викладачів, а також розширенню можли-

востей українських науковців сприяє розвинута мережа стипендіальних програм, літніх шкіл тощо [7, с. 12–13].

У Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка функціонує Полоністичний центр з бібліотекою. У Львівському національному університеті імені Івана Франка працює кафедра польської філології. Науковці кафедри здійснюють керівництво аспірантами, здобувачами та асистентами, які працюють над дослідженням проблем польського та слов'янського мовознавства й літературознавства. На кафедрі працює науково-методичний семінар, на засіданнях якого обговорюються актуальні проблеми польського літературознавства та мовознавства, методики викладання польської літератури, культури і польської мови як іноземної. У семінарі, крім членів кафедри, беруть участь учені, запрошені з університетів Польщі. Від 2009 р. науковці кафедри працюють над темою «Стан і розвиток полоністики в сучасній Україні». У межах теми зібрано, опрацьовано й опубліковано у співпраці зі Школою польської мови та культури Силезького університету збірник наукових праць, присвячений сучасному стану полоністики в Україні. У грудні 2009 р. кафедра провела міжнародну студентську конференцію, присвячену 200-й річниці від дня народження Ю. Словацького: «Юліуш Словацький: погляд з перспективи XXI століття».

На батьківщині Ю. Словацького, у Кременці, місцева польська громада докладає значних зусиль для збереження власної ідентичності та контактів з українською культурою. Так, 17 січня 2016 р. у музеї Юліуша Словацького (відкритий у 2004 р.) члени Товариства відродження польської культури і молодь, яка вивчає польську мову, зустрілися, щоб спільно заспівати колядки. Ініціаторка «Вечора колядок» – пані Д. Пронжинська підготувала цікаву програму, у яку увійшли польські і українські колядки, які чергувалися з віршами про Різдво Христове [13].

Добрим прикладом цивілізаційної співпраці України і Польщі може слугувати робота Інституту національної пам'яті Польщі, який підготував і видав українською мовою книгу «Польща. Нарис історії», розраховану спеціально на українського читача. Виклад історичного матеріалу в ній сфокусований на спільну історію українського і польського народів, на взаємодію і переплетення [14]. Рецензентом з українського боку виступив професор Л. Зашкільняк,

один з авторів українського підручника «Історія Польщі», який став першим в українській історіографії синтезом польської історії з висвітленням широкої панорами цивілізаційного поступу людської спільноти на терені сучасної Польської Республіки [15].

Над створенням важливих українсько-польських проектів у галузі освіти та науки працює Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. У співпраці з Варшавським університетом реалізується проект «Колишня метеоролого-астрономічна обсерваторія Варшавського університету на горі Піп-Іван – Черногірський хребет» [16]. Реалізація проекту відновлення «Білого слона» сприятиме використанню колишньої обсерваторії у сфері туризму, поверненню їй деяких науково-дослідницьких функцій, а також створенню додаткових умов для інтенсифікації українсько-польського співробітництва. Щорічно, починаючи з 2007 р., на базі Прикарпатського національного університету проводиться Всеукраїнський орфографічний конкурс з польської мови, в якому беруть участь студенти з різних областей України. Перспективним напрямом у розвитку українсько-польської гуманітарної співпраці є запровадження практики надання подвійних дипломів вищими навчальними закладами обох країн, у тому числі й Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника та Варшавського університету, Університету ім. Марії Кюрі-Скłodовської в Любліні, іншими польськими вишами, загалом з 12 магістерських спеціальностей.

Подібна робота розгортається і в інших областях регіону. Наприклад, 28 загальноосвітніх навчальних закладів Тернопільської області уклали договори про співпрацю з польськими навчальними закладами. Результати українсько-польської співпраці у сфері освіти, науки та культури свідчать про налагодженість міцних контактів між регіонами, зокрема, між Галичиною і Люблінським та Підкарпатським воєводствами.

Окремим напрямом українсько-польського діалогу цивілізаційного характеру є релігійно-духовна співпраця, забезпечення відновлення на Галичині діяльності як Української греко-католицької, так і Римо-католицької церкви. Римо-католицька церква на теренах Львівщини має Львівську архідієцезію, яку очолює митрополит Львівський М.Мокшицький. Вірні Церкви об'єднані у 165 релігійних організацій, а саме: один центр, 6 управлінь, 135 релігійних громад

(104 священнослужителі), 17 монастирів, 4 місії, 2 духовні заклади, 109 костелів (26 – пам'ятки архітектури), 21 – у користування, 83 – у власності; за роки незалежності України збудовано 7 церков, будуються – 4 культові споруди, віруючим передано 24 некультові споруди. Керівництво Церкви та її вірні висловлюють чимало претензій до органів місцевої влади стосовно повернення окремих колишніх культових споруд, що належали Церкві і використовуються не за призначенням або перебувають у віданні вірних інших конфесій [17].

Так, нерозв'язаними залишилися проблеми з поверненням значної частини святинь віруючим. Зокрема, на території Львівського консульського округу не повернуто віруючим костьолу Св. Марії Магдалини. Незважаючи на голодування віруючих у 2007 р., не повернуто також костьол Матері Божої Громничної. Попри рішення Верховного Суду віруючим не віддали костьол Св. Вавринця у Хирові, так само як і костьол Найсвятішої Діви Марії у м. Комарно (загалом 20 об'єктів на території округу, які Римо-католицька церква вимагає повернути) [5, с. 279].

Парафії РКЦ проводять також іншу діяльність, пов'язану з реалізацією суспільних інтересів української полонії. Так, Центр миру і поєднання у Більшівцях Галицького району Івано-Франківської області, що знаходиться на території монастиря братів францисканців, який було створено за фінансової підтримки Товариства «Спільнота польська», організував і провів 13–16 вересня 2013 р. ІХ Міжнародну наукову конференцію «Діалог культур прикордоння. Креси: поняття і дійсність» [8, с. 296].

У своїй просвітницькій роботі РПЦ на Галичині співпрацює з місцевими парафіями Греко-католицької церкви і Української православної церкви Київського патріархату. Вже декілька років поспіль 1 листопада, в День усіх Святих, за польською традицією на могилах польських та українських воїнів на Личаківському цвинтарі відбувається спільна українсько-польська молитва за участі священників УГКЦ та РКЦ. Так, 1 листопада 2014 р. на українському й польському військових меморіалах Личаківського цвинтаря у Львові відбулася польсько-українська молитва примирення. Спільна молитва за участі римо та греко-католицького духовенства відбулася на території меморіалу «Орлят» та біля пам'ятника воїнам УГА із запалюванням свічок і покладанням

квітів. Також відбулася молитва біля поховань воїнів АТО та загиблих на Майдані. Нова сторінка в польсько-українських відносинах пов'язана зі стримуванням агресії Росії проти України, яка засвідчила шанс розширити українсько-польську співпрацю на засадах взаєморозуміння та збереження європейських цінностей.

Таким чином, відновлення незалежності України та демократизація Польщі створили передумови для якісно нового етапу міжцивілізаційного діалогу народів-сусідів, для широкої, багатогалузевої співпраці, насамперед у гуманітарній сфері: культурі, освіті, науці та духовності. Галичина як традиційно багатокультурний регіон України, найбільш укорінений у європейські цінності, стала не тільки українським П'ємонт, але й своєрідним містком до Європи. Українсько-польське міждержавне співробітництво, транскордонна співпраця у гуманітарній сфері, спільний рух до європейських цінностей, заснованих на правах особи та можливостях вільного розвитку, приведе українців та поляків до нового рівня координації і відповідних перспектив.

1. Договір між Україною і Республікою Польща про добросусідство, дружні відносини і співробітництво // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №43. – С. 613.

2. Нагорна Л.П. Регіональна ідентичність: український контекст / Л.П. Нагорна. – К.: ІПіЕНД імені І.Ф. Кураса НАН України, 2008. – 405 с.

3. Калакура О.Я. Польська меншина як чинник українсько-польської співпраці на сучасному етапі / О.Я. Калакура // Історичний архів. – 2011. – Вип. 6. – С. 73–79.

4. Роїк Н. Українсько-польський кордон між минулим і майбутнім: політика і пам'ять / Н. Роїк // Гілея (науковий вісник): збірник наукових праць. – К., 2011. – №53. – С. 638–643.

5. Рудницький С.В. Суспільно-політичні інтереси поляків незалежної України / С.В. Рудницький. – Житомир, 2014. – 622 с.

6. Стрільчук Л.В. Інституційні складові українсько-польських гуманітарних взаємин і співробітництва / Л.В. Стрільчук, В.В. Стрільчук: монографія. – Луцьк: Волинські старожитності, 2013. – 258 с.

7. Роїк Н.Г. Гуманітарна складова українсько-польського транскордонного співробітництва [Текст]: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / Н.Г. Роїк; М-во освіти та науки України, Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2014. – 20 с.

8. Калакура О.Я. Полонія Галичини в суспільно-політичних процесах сучасної України / О.Я. Калакура // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2014. – Вип. 4-5(72-73). – С. 117–134.

9. Закладено Основоположний акт під фундамент Польського дому у Львові [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lwow.msz.gov.pl/uk/news/archiwum_aktualnosci_ua/archiwum_2015_2_ua/dom_polski_ua

10. Золкіна М. Євроінтеграція як шанс: нові тренди громадської думки / [Електронний ресурс] / Марія Золкіна. – Режим доступу: http://www.eurointegration.com.ua/articles/2014/06/10/7023259/view_print/

11. Україна приєдналася до програми «Креативна Європа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://euukrainesco.net/2015/11/22/creative-europe/>

12. Спадщину ЮНЕСКО можуть поповнити 8 дерев'яних церков Західної України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/news-356130.html>.

13. Вечір колядок у Кременці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.luck.msz.gov.pl/uk/news>

14. Польський інститут нацпам'яті видав історію Польщі для українців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/short/2015/10/9/148608/>

15. Зашкільняк Л.О. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Л.О. Зашкільняк, М.Г. Крикун. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – 752 с.

16. Відновлення астрономічної обсерваторії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pu.if.ua/uk/novyny/9-slaider/3-naukovo-praktychna-konferentsiia-tlumach-istoriia-ta-suchasnist>

17. Інформація про релігійну ситуацію у Львівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.loda.gov.ua/k_n_r_pytannya-natsionalnostej-ta-relihij